

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д.ф.н. Боян Йорданов Вълчев

(Катедра по български език към Факултета по славянски филологии)
във връзка с процедурата за придобиване на научната степен „доктор на науките“
в професионалното направление

3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика)
с кандидат доц. д-р Андреана Борисова Ефтимова

Оценка за хода на процедурата

Дисертационният труд „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“ е постъпил на 25.04.2016 г. и беше обсъден на разширено заседание на 09.06.2016 г., на което вътрешни рецензии представиха проф. д-р Веселина Вълканова, проф. д-р Тотка Монова, проф. д.ф.н. Боян Вълчев, а доц д-р Теодора Петрова и проф. д.н. Антоний Тодоров бяха подготвили отзиви. На това заседание беше разгледан дисертационният труд, като всички присъстващи се обединиха около виждането, че той има нужните качества и е дисертабилен. На 13.07.2016 г. се състоя първото заседание на научното жури, определено от ректора на Софийския университет със заповед № РД 38-471 от 05.07.2016 г. На заседанието беше избран председател, бяха определени рецензентите и членовете, които трябва да изготвят становища. За досегашното протичане на процедурата може да се каже, че са изпълнени всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав и Правилника на Софийския университет.

Представени трудове и документи

Освен дисертационният труд на тема „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“ кандидатката доц. д-р А. Ефтимова е представила и обемист списък от публикации, които я показват като добра и ерудирана изследователка.

По процедурата са постъпили всички изискващи се документи.

Образователно и кариерно развитие на кандидатката

През 1990–1995 г. Андреана Ефтимова следва в Софийския университет, където се дипломира като магистър с висок успех в специалността българска филология, като едновременно следва и втора магистърска програма във Факултета по журналистика и масова комуникация в специалността журналистика (профили: телевизионна журналистика и култура), която завършва успешно през 1998 г. От 1996 до 2004 г. е била хонорувана асистентка във Факултета по славянски филологии. От 1997 до 2000 г. е била редовна докторанта по общо и сравнително езиковедие (психолингвистика) в научното направление „Филология“, като през 2000 г. е защитила успешно дисертацията си. От 2004 до 2011 г. е редовна (впоследствие старша и главна) асистентка във Факултета по славянски филологии. През 2011 г. постъпва като главна асистентка в Катедрата по пресжурналистика и книгоиздаване към ФЖМК на Софийския университет, където работи и досега. През 2012 г. се хабилитира като доцент в същата катедра по научно направление „Обществени комуникации и информационни науки (журналистика – медиен език и стилове на писане)“.

Дисертационният труд

Излишно е във Факултета по журналистика и масова комуникация да се подчертава, че от няколко десетилетия медиите не заемат четвъртото място сред

ранглистата на властите, а по своето влияние върху общественото съзнание се нареждат все по-напред. Всъщност не може да си представим днешния свят без медиите и без посланията, които светкавично се разпространяват и оказват бързо своето влияние. Затова всяко изследване върху езика на медиите прави следващи крачки към опознаването на това влияние с оглед на възможното овладяване на различни негативни процеси и последици, както и обратното – предвид по-ефективното използване на наличните езикови средства и за изграждане на действена стратегия на медийните текстове.

Предлаганият от А. Ефтимова ръкопис е отличен образец на съвременен, целенасочен и задълбочен изследване на езика на медиите – материал, който може да насочва енергиите в противоположни посоки, тъй като именно в това е силата на медиите: да отправят определени внушения, които лесно могат да предизвикат една или друга масова реакция. Темата на предлаганата монография е много сполучливо подбрана и разработката отговаря напълно на намеренията на авторката – да се проследи двойствеността във възможното въздействие на езика в двете противоположни посоки – езика на политическата коректност и езика на омразата.

Напоследък се наблюдават усилено различни развойни процеси в езика на медиите. В него навлязоха елементи от просторечието и жаргона, интензивно се проявяват различни промени в семантиката на отделни познати или нови езикови елементи. В това отношение е налице ярка линия на детабуизация и дисфемизация, която характеризира езика на омразата. Успоредно с това трябва да се отбележи и противоположната насока, която пък е присъща на езика на политическата коректност – табуизация и евфемизация. Тези две линии изпъкват много ясно в езиковото градиво на медиите и се проявяват в зависимост от целта, която преследва съответният автор или медия. Авторката А. Ефтимова е проследила последователно възникването и действието на тези процеси. В първата глава тя е представила едно от най-важните явления в езиковото заявяване на различните становища. Става дума за оценяването, за ценностната система, която е в основата на явленията, които изследователката се стреми да опише по-нататък. Тук е обърнато внимание главно на толерантността и нетолерантността, защото именно те ще представляват предпоставките за проявата на заложените в заглавието две противоположни езикови проявления. В тази опозиционна двойка са концентрирани различни потенци, които съдържат в себе си нови опозиционни двойки – експлицитна/имплицитна оценка, емоционална/рационална оценка, субективна/обективна оценка и т.н. В предложеното изследване са разгледани оценките на адресанта според ценностната му ориентация, които са оценка на денотатите, от една страна, и самооценка, от друга страна. Отчетени са и оценките на адресата, които представляват комбинация от оценката на денотатите, оценката на текста и на конкретните номинации в него, оценката на авторовата личност и интерпретация и самополагане в ценностната координатна система на текста. От сериозна полза за изследването е насочването към теорията на семиотричния анализ – един модерен метод за измерване чрез специфични процедури в контекста на тези части на дискурса, които изразяват оценъчното отношение на субекта чрез речта. Така въз основа на аксиологическия лингвистичен анализ може да се изградят диагностични и предписателно-регламентиращи рамки.

След теоретичните разсъждения в първата глава А. Ефтимова се е насочила вече към разглеждането на отделните езикови елементи, които съставляват обекта на нейното изследване. Най-напред са представени и подложени на анализ евфемизмите и дисфемизмите, както и разновидностите им по отношение на нюансировката. След това са подложени на анализ съответно процесите на евфемизация и на дисфемизация, а после и на табуизация и детабуизация. Изградени са съответните характеристики и са

обособени класификации, които онагледяват изложението както синхронно, така и диахронно.

Третата глава се насочва към очертаване на лингвистични и социолингвистични проблеми, свързани с езика на политическата коректност и езика на омразата. Тук задълбочено са разгледани въпроси, които слагат сериозен отпечатък върху публичната езикова употреба (нека спомена само три примера: изтласкването на думата „негър (нигър)“ и замяната ѝ с „афроамериканец“ в САЩ, опита за замяна на „циганин“ с „ром“ у нас и в европейските страни, проблемите около назоваването на професиите и заниманията на жени с оглед на еманципационните процеси и под.). Посочена е една важна особеност, а именно, че всъщност като цяло журналистиката се стреми да възпроизвежда „идеологиите на съответния елит“. Сериозен принос не само към това изследване, но изобщо и за българската наука и журналистика е разглеждането на особеностите на термините „език на политическата коректност“ и „език на омразата“ и процесите на детерминологизирането им в различните употреби.

Четвъртата глава е посветена на езиковото табу, както и на процесите на евфемизация/дисфемизация и детабуизация на медийната реч. А. Ефтимова задълбочено е разгледала същността и типологиите на явлениято „табу“ и след това е проследила проявата му в различни контексти и различни по тип медии и дискурси. Проследени и коментирани са различни конкретни примери. Специално е обърнато внимание на разликата между „език на политическата некоректност“ и „език на омразата“. Много важно е да се отбележи една специфична особеност на избраната от авторката за изследване двойка – езика на омразата срещу езика на политическата коректност. Още веднага личи, че тези две явления не представляват двата противоположни полюса. Езикът на политическата коректност би следвало да се постави като неутрална точка по оста, т.е. той не би следвало да показва пристрастия на говорещия/пишещия, а да носи неутрална информация. Езикът на омразата, напротив, е зареден с определени и ярки отношения и пристрастия на говорещия/пишещия. В този смисъл интерпретираната в труда проблематика носи отпечатъка на асиметричност.

По обем петата глава е най-голяма (110 страници). Тя е посветена на различните проявления на евфемизмите и дисфемизмите в медийната реч. Тук са проследени отделни тематични области, например наименованията на лица по професия, названията на институции, болести, физически нарушения и смърт, полова принадлежност, криминално поведение, малцинства, външен вид и др. По-специален интерес заслужава частта за т. нар. *doublespeak*, което със средствата на всекидневната реч може да се предаде като „език на лъжата“ – едно много често срещано явление според позициите на автора или насочеността на конкретната медия.

В заключението А. Ефтимова е направила компактно обобщение на наблюденията и анализите си. Тук стегнато са представени най-важните изводи. Впрочем всяка част и дори подчаст на основното изложение е съпроводена от изводи, което прави текста лесно възприемаем и посланието на авторката разбираемо. Приложенията на различни места илюстрации, схеми и таблици също допринасят за това, текстът да стане лесно „смилаем“. Езикът на авторката е ясен и достъпен както за специалисти, така и за широк кръг от интересувачи се от предложената проблематика. Цитираните многобройни български и чужди автори говорят за висока информираност и ерудиция на А. Ефтимова. От голяма полза за читателите е прибавеният библиографски списък, съдържащ 183 заглавия на изследвания, имащи отношение към представената област.

Приложенията накрая водени от А. Ефтимова три интервюта с Войчех Кайтох (Краков), Илияна Генов-Пухалева (Катовице) и Алла Архангелская (Оломоуц) са добро хрумване, което обогатява много изследователския текст, като добавя нови гледни

точки и показва различната школовка на интервюираните. За доброто възприемане на предлагания текст спомагат и дадените като приложения илюстрации с коментари.

Представеният труд е предназначен да се открие процедура за придобиване на научната степен „доктор на науките“. Намерението на А. Ефтимова да направи тази крачка е повече от похвално. Предложената разработка представя авторката си в много добра светлина като задълбочена изследователка. Освен тази характеристика трябва да се обърне внимание и на профила ѝ като преподавателка. Аз я познавам лично от времето, когато преподаваше във Факултета по славянски филологии и имам автентични впечатления от нейните преподавателски умения. Успоредно с това познавам и предишните ѝ публикации, а и съм редактирал нейни статии, публикувани в ръководеното от мене списание „Език и литература“. Може да се каже, че добре познавам и ценя трудовете на А. Ефтимова и без колебания изразявам положителните си впечатления от нея.

Заключение

Предложената от доцент д-р Андреана Ефтимова от Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет монография заслужава висока оценка – както като сериозно и задълбочено научно изследване, така и като четиво и наръчник за по-широк кръг от специалисти от различни области. В текста са анализирани актуални проблеми на медийния език, които (въпреки многобройни частични публикации, вкл. на самата авторка) все още не са били специален обект на по-цялостно проучване. Във всеки случай монографията представлява сериозен принос към изследваната област и може да служи като полезно помагало в практическата журналистическа работа, при обучението на студентите и в дейността на СЕМ, съдебната система (например в полето на действие на Агенцията за защита от дискриминация) и други институции.

Към текста имам дребни препоръки за отстраняване на незначителни несъвършенства, които съм предал на авторката. Като по-съществен недостатък на представения ръкопис мога да отбележа, че към монографията не е приложен индекс на термините, който би бил от помощ при търсенето на съответните места – каквато тенденция се наложи напоследък в научните трудове. Препоръчвам във всички случаи монографията да бъде публикувана като книга (представено е уверение, че книгата е заложена за печат в плана на издателство „Просвета“) и тогава може да се отстрани този пропуск, като се добави такъв индекс.

Убедено смятам, че представеният труд изпълнява изискванията за дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“ и препоръчвам на членовете на научното жури да гласуват на доц. д-р Андреана Ефтимова да бъде дадена научната степен „доктор на науките“.

Проф. д.ф.н. Боян Вълчев
Софийски университет
Факултет по славянски филологии
Катедра по български език

София, 7.08.2016 г.